

СЕМАНТИКА ЛЮБОВНО-ШЛЮБНОГО МОТИВУ ЗИМОВИХ СВЯТ НАРОДНОГО КАЛЕНДАРЯ УКРАЇНЦІВ

Ліманська О.В., доцент кафедри хореографії

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Анотація. В статті розглядаються питання ідентифікації реліктів архаїчних вірувань в структурі зимової календарної традиції святкування на Слобожанщині.

Ключові слова: любовно-шлюбна магія, семантика, зимова календарна традиція.

Аннотация. Лиманская О.В. Семантика любовного мотива зимних праздников народного календаря украинцев. В статье рассматриваются вопросы идентификации реликтов архаических верований в структуре зимних календарных праздников Слобожанщины.

Ключевые слова: любовная магия, семантика, зимняя календарная традиция.

Annotation. Lymanska O.V. Semantics of love motive in winter holidays in Ukrainians' national calendar. In this article questions of identification of relics of archaic beliefs are views in the structure of winter calendar tradition of Slobozhanshina.

Keywords: love magic, semantics, winter calendar tradition.

Постановка проблеми. В традиційній святковості українського народу зосереджені основні світоглядні символи й моральні ідеали духовного життя нації. Свята та обряди є своєрідними закодованими формами народної моралі, спрямованими на збереження етнічної та історичної пам'яті. Річне коло традиційних свят українців сформувалося під впливом спостережень людини за природою і виконувало головну функцію в житті селянина — закликання щасливої долі, благополуччя, доброго врожаю, плодючості всього живого, прихильності сил природи. В архаїчних обрядах календарного циклу первинно сакралізованим було «еротичне поєднує і репродуктивне начало» природи, а значить і людини [6, с. 87]. Під час святоді аграрна і шлюбна магія взаємно доповнювали й підсилювали одна одну. В зимових святкуваннях побажальні мотиви набирають особливого сенсу: задобрити природні та надзвичайні сили, щоб після зими — смерті настала весна — оновлене життя. Процес задобрювання відбувається шляхом актуалізації вербальної (колядки, щедрівки, меланки) й невербальної (святкові обрядодії) магії.

В слобожанській традиції на зимову пору року припадає багато передноворічних та новорічних свят: Катерини, Андрія, Святого Миколая, Спиридона, Новий рік, Різдво, Меланії, Святий вечір, Щедрий вечір та Водохреща [3]; [4]; [5]; [12]; [13]; [14]; [21].

Наприкінці XIX — початку XX ст. видатні етнографи і фольклористи такі як: А. Метлинський, І. Срезневський, В. Пассек, І. Манжура, Б. Грінченко, Д. Яворницький, П. Єфименко, О. Потебня, М. Сумцов, П. Іванов, В. Іванов, здійснили записи річного кола свят на території Слобідської України, в яких зазначено близько 15 свят зимового циклу (починаючи з 24 листопада — в м. Катерини) [3]; [5].

Порівняно з початком XX століття на території сучасної Слобожанщини, зокрема Харківщини, кількість зимових свят зменшилась, в першу чергу це

пов'язано із загальною тенденцією розвитку урбаністичної культури. Починаючи з 90-х років ХХ ст., після довготривалого занепаду до села і міста повернулися Різдво, Щедрий вечір, Водохреща — свята з яскравою обрядовістю, наділені рисами давніх слов'янських вірувань українців.

Зв'язок роботи з важливими науковими або практичними завданнями.

Дана робота виконана згідно плану науково-дослідної роботи Київського національного університету культури і мистецтв, знаходиться у руслі наукових досліджень кафедри історії та теорії культури, присвячена проблемам семантики мотивів і образів української культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання етнокультурної ідентифікації мотивів та образів зимової обрядовості українців, її зв'язку з давньослов'янською міфологією, які порушували у своїх працях М. Грушевський, К. Сосенко, С. Килимник, В. Петров, М. Москаленко не перестають бути актуальними й сьогодні. Про це свідчить ряд публікацій таких авторів, як: Р. Кісь, В. Осадча, М. Семенова, М. Красиков, С. Стефанюк, Г. Скрипник та ін. Зокрема, Р. Кісь [6] розглядає первісну семіотичність шлюбної магії, застосовуючи семантико-символічний аналіз знаку води. Слід зазначити, що В. Давидюк, досліджуючи проблему походження в українському фольклорі образів і сюжетів первісної міфології детально аналізує зимовий календарний міф [2].

З праць В. Скуратівського [17]; [18], О. Курочкіна [9], В. Сироткіна, І. Лепши [10], В. Мицика [11] дізнаємось про традиційні зимові святкування в різних регіонах України. В окремих публікаціях надається детальний опис структури та обрядових атрибутів свят. Відзначимо, що О. Курочкін на основі реконструкції архаїчних новорічних ритуалів українців простежив їх генетичні джерела та найбільш вдало висвітлив любовно-шлюбний мотив зимових свят як один з головних у цей період [8]; [9].

Значний внесок у вивчення слобожанської святкової традиції зимового циклу зробили провідні спеціалісти ХОЦНТ (В. Осадча, М. Красиков, М. Семенова, Г. Лук'янець та ін.), започаткувавши з 1995 року серію видань фольклорно-етнографічних матеріалів селами Харківської області «Муравський шлях». Цінність матеріалів полягає у великій кількості записаних фольклорних текстів [12]; [13]; [14].

Отже, незважаючи на все вищевикладене, можна сказати, що питання семантики любовно-шлюбного мотиву зимових календарних свят не ставало темою окремого дослідження, хоча про еротичні мотиви українського фольклору згадували М. Грушевський, К. Сосенко, О. Потебня, надаючи їм статус чинників самовідродження нації.

Матеріалом для написання статті стали публікації фахівців з фольклорно-етнографічних розвідок селами Харківщини, матеріали дослідників фольклору Слобожанщини ХІХ—поч. ХХ ст.: П.В. Іванова, В.В. Іванова, П.Г. Чубинського, М.Ф. Сумцова, О.А. Потебні.

Мета дослідження — виявити елементи любовно-шлюбної магії зимових свят народного календаря та їх зв'язок з давніми слов'янськими культурами українців.

Згідно з метою, постають такі **завдання**:

- з'ясувати основні мотиви зимових слобожанських святкувань;
- проаналізувати варіанти текстів обрядових пісень зимових свят;
- виявити ознаки шлюбної семантики святкових обрядодій;
- висвітлити весільну образну символіку зимових календарних свят;
- окреслити шляхи подальшого вивчення проблеми.

Результати дослідження. На Слобожанщині, як і в Україні в цілому, традиційна календарна обрядовість зимового періоду відображає два провідних мотиви: аграрно-землеробський і любовно-шлюбний. У традиційно-буденній свідомості селянина ці мотиви зближуються разом з ідеєю розквітаючої природи та ідеєю одруження людей, зосереджених на отриманні потомства. Різдвяно-новорічні фольклорні тексти та магичні обрядодійства відтворюють так звану закодовану «сексуалізовану модель світу», що на підсвідомому рівні скеровувала дії архаїчної людини в напрямку самовідновлення в наступному поколінні [6, с. 88]. Такі дії мали свій вираз у поєднанні аграрної та любовно-шлюбної магії. Таким чином здавна відбувалося збереження певного етнічно-генетичного «коду».

З історико-етнографічних матеріалів XIX — поч. XX ст. дізнаємось, що в слобожанській традиції після закінчення збору врожаю настає період відпочинку, підготовки до зимування. У хлопців та дівчат в цей час з'являється багато вільного часу і вони розпочинають збиратися на спільні свята, перш за все з шлюбними інтересами. Цикл передріздвяних святкувань відкривають свята: Катерини та Андрія (Калити). За свідченням деяких дослідників, у звичаях Катерини і Калити збереглися відгоміння язичницької обрядовості, присвяченої давньослов'янським богам Роду і рожальницям [8].

В дохристиянській традиції, як засвідчує В. Скуратівський, існувало свято «Дівочої долі», а потім воно було пов'язане з ім'ям вм. Катерини — заступниці жіночої долі. В цей день дівчата звертаються до своєї долі про щасливе подружнє життя. З давніх обрядодійств збереглися окремі способи ворожінь. Напередодні Катерини дівчата відламували від вишневих дерев гілочки і ставили їх у воду, якщо вони розквітнуть до Різдва чи Меланок, то в цьому році дівчина вийде заміж [3, с. 614]; [12, с. 47]. Гілочка виступає символом вітальних та репродуктивних сил природи, які мають перейти до дівчини, підкреслюючи її еротичну принадність. В архаїчних уявленнях українців контакт гілочки з водою виступає як поєднання чоловічого та жіночого начал [6, с. 90].

Власне на Катерину відбувалися інші ворожіння, але всі вони мали яскраво виражений любовно-шлюбний характер. Серед них треба зазначити ворожіння на місточок, що відбувалося таким чином: дівчина брала декілька вишневих гілочок, розкладала їх у формі місточка над мискою з водою й ставила

на ніч під ліжко, щоб дізнатись, хто переведе її по місточку [5, с. 64]; [23, с. 52]. В фольклорній традиції переправа через воду є символом шлюбу, а влаштування мостів — символ очікування [15, с. 108]. Тут очевидна спорідненість із мотивами весільного фольклору («рятування» дівчини з води; «перехід» через ріку; «переплисти»; «повень»; «море» та ін.).

Кульмінацією свята є «Закликання Доли до каші». В Слобожанській традиції дівчата з мискою каші виходять на двір та гукають: «Доле, доле, йди до нас кашу їсти! Йди, йди суджений кашу їсти! Катерино, доля наша, покрив головоньку — буде каша!» [4, с. 134]. Покриття голови тут є символом шлюбу, тобто дівчата закликають скоріше наближення весілля. А сама каша — жіноче божество, символізує благополуччя, плодючість худоби та людей [15, с. 135; с. 139]. За народною символікою їсти значить любити. Дівчата зазивають судженого їсти кашу — любити, сповіщаючи про свою готовність до подружнього життя. Головна ідея дівочих ворожінь — прискорити подію одруження. Зазначимо, що каша як обрядова їжа здавна є невід'ємною приналежністю весілля [20, с. 183].

Свято Андрія (у народі — Калити) є продовженням гулянь молоді, де основним мотивом є пошук пари для майбутнього весілля. В багатьох областях України, зокрема на Слобожанщині, на андріївські святкування готували обрядові страви з хліба «балабушки» і «калиту» [8, с. 37]; [4, с. 135-136]. В цій традиції простежуються весільні мотиви. Обрядовий корж — калиту готували дівчата з пшеничного борошна і меду, посипаючи зверху маком. При цьому вони виконували різні примовляння, пісні, обрядодії, що нагадували випікання весільного короваю [18, с. 156]. Макове насіння на коржі виступає символом репродуктивної сили, здатної посилити й примножити плодючість природи і людей [19, с. 142]. Символічне значення також має мед, що за архаїчних вірувань перебував у зв'язку з богинею — покровителькою шлюбів [1, с. 175]. Взагалі з обрядовим хлібом пов'язана основна ідея святкування.

Любовні флірти дівчат продовжуються у ворожінні «засівання конопель». Дівчата сіють на дворі конопляне сім'я, приказуючи:

*«Андрію, Андрію,
я на тебе коноплі сію,
спідницею волочу,
заміж вийти хочу...»* [3, с. 614]; [11, с. 39].

Насіння конопель дуже сівке й родюче, тому в народній традиції є символом плодючості, врожаю [19, с. 67]. Взагалі використання сім'я під час дівочих ворожінь вказує на еротичне забарвлення свята. Сім'я коноплі як символічний атрибут приналежності до чоловічої статі.

Еротичні емоції молоді набирають кульмінації під час обряду «кусання калити» — головного атрибуту свята. Ввечері святковий корж на червоній стрічці прив'язували до сволюку і хлопці один за одним, осідлавши коцюбу — «коня» їдуть калиту кусати. В цій обрядодії яскраво простежуються мотиви женихань і майбутньої долі. Кінь виступає символом жениха, а калита —

символом нареченої, якщо молодик вкусить калиту, то буде його подружнє життя щасливе. Кусання калити може символізувати період зменшення місяця, що несе в собі відновлення вегетативних сил землі й життя народу [19, с. 64–65].

Сідали за стіл після кусання калити попарно (як на весіллі) і пригощалися обрядовою стравою — варениками переважно з капустою. Вареники в народній традиції є символом шлюбу [11, с. 42]. За вечерею співали колядок, зміст яких переплітається з наспівами весільних пісень. Молодь думає про одруження.

З огляду на викладене можна сказати, що основними мотивами передріздвяних святкувань молоді є пошлюблення й відгадування майбутньої долі; в обрядодіях переважає еротико — прокреативна символіка атрибутів; в текстах простежується семантика парування, злиття чоловічого та жіночого начал, що перетинається з весільним фольклором.

Різдвяні свята за слобожанською традицією починалися з дня св. Спиридона, коли за народною прикметою сонце повертає на літо, — а зима — на мороз [5, с. 21]. В цей день як і на вв. Катерини дівчата ворожать на вишневих гілочках. Далі розпочиналися свята різдвяно-новорічного циклу, або, як в давнину, свята «сонячного кола»: Різдво, Щедрий вечір (Меланки), Василя, Водохреща. Саме з зимовим поворотом сонця у багатьох архаїчних народів було пов'язане головне зимове свято — свято Коляди [20, с. 202].

За язичницькими уявленнями свято Коляди — це зустріч нового сонячного року, що супроводжувалась певними обрядодіями, ритуалами хліборобського циклу: приготування обрядової каші, посівання зерном, виговлення Дідуха тощо. Свято Сонця — Коляди відзначалося протягом двох тижнів (зараз з 7 по 19 січня) [17, с. 27]; [2, с. 200]. Християнська релігія ув'язала народні святкування з народженням Ісуса Христа, залишивши в побуті селян ритуальні оспівування, що надійшли до наших часів у вигляді колядок, щедрівок, меланок, посівань. З зимового святочного фольклору на Слобожанщині поширені такі обрядові співи: дитячі і юнацькі колядки, щедрівки (дівочі та парубочі), меланки (дівочі), посівання [4, с. 6]; [12, с. 61].

У слобожанській традиції колядувати починали зранку 7 січня (за н. ст.). Колядували переважно чоловіки, а з 8-го починали колядувати дівчата [4, с. 14]. Напередодні святкувався Святий вечір, який здебільшого присвячувався культурі вшанування предків. В цей вечір дівчата ворожили на кутю, ходили «кликати долю», «слухати долю», щоб дізнатися про заміжжя та звідки чекати судженого [12, с. 52]; [23, с. 51]. Каша — ритуальний атрибут весілля. Отже, любовно-шлюбний мотив має своє продовження в різдвяно-новорічних святкуваннях.

Еротична тематика більш яскраво відтворюється в знаково-символічній структурі колядок, так званих святково-величальних піснях. В пам'яті слобожан збереглося багато колядок, присвячених віщуванню щасливої долі дівчині або хлопцю, що становлять предмет нашого дослідження. Колядки з весільними сюжетами: «Ой, гула, гула, гула кам'яна гора», «Жала Улянка шовкову траву по зорі», «Ой, рясна красна калина у лузі», «Ой, рано, рано півень заспівав», «Ой,

рано, рано кури запіли», «Ой, орле, орле!», «Ішли сваточки та й до Галочки, ой троє», «Пасла Галочка чотири воли», «Ой по лу-, да по лугу», «Ой піду я, ой лугом, бережечком» [3]; [4]; [5]; [21]. Слід відзначити, що особливого значення в колядках набуває вказування на ім'я особи під час побажання — магічного закляття, тобто конкретне адресування співу (так само як дружки на весіллі).

В святковій колядці «Ой, гула, гула кам'яна гора» [4, с. 26]; [5, с. 42] постають символи любові та шлюбу: зелене вино, райські пташки, пити вино. Трава — символ дівчини, дівоцтва. Зелений колір дерев, трави символізує дівоче життя [15, с. 133]. Варіанти тексту сповіщають про шлюб небесних істот («поналетіли райські пташки та подзьобали зелене вино») та по їх образу відбувається шлюб людей («нам цього вина багато треба, синів женити, дочок д'давати»). Зміст величальної пісні «Ой, рясна красна калина у лузі» [5, с. 41-42]; [21, с. 22]; [7, с. 50] — оспівування стародавніх дівочих чеснот (калина пов'язана із богинею, калина — символ вроди і любові). Калина також є обрядовим атрибутом весілля, бо є втіленням переходу людини з одного стану в інший (перехід до жіноцтва) [16, с. 246]. Дівчина порівнюється із зорею, що за дохристиянськими уявленнями є подружкою місяця й водночас символом плодотворної сили [19, с. 72]. В пісні «Ой піду я, ой, лугом, бережечком» символічним втіленням шлюбного мотиву є зелене вино, що «по воді же полягло» [21, с. 18]. Стихія води — Дунаю виступає як символ жіноцтва, а саме переходу від дівочого до жіночого стану. В весільних піснях дуже часто зустрічаємо образи Дунаю, «річки», «бистрої води» і т. ін. [22, с. 28-29; с. 54].

У величальних колядках хлопцеві «Ой, рано, рано півень заспівав», «Ой, рано, рано кури запіли» [21, с. 21]; [4, с. 27]; [5, с. 38-39] простежується тема женихань у любовно-шлюбній символіці: півень і кури (шлюб), «турок на коні» (символ жениха), голуби, райські пташки. Знакова структура «грай море, грай, радуйся земле» — відноситься до дівчини, віщує їй швидке одруження. А «дівка в золотому вінку, з красними лентами» [21, с. 21]. Тут «вінок» як символ дівоцтва, дівочої чесноти перетинається з образом нареченої.

Можна сказати, що в побажальних колядках дівчині або хлопцю переважають мотиви кохання й взаємної вірності як архаїчні світоглядні ідеали відтворення людського життя. Знаково-семантичні структури колядок переплітаються з весільними піснями, що дає підстави визначити їх дохристиянське походження, за часів, коли календарна і весільна обрядовість становили єдине ціле.

На відміну від колядок, що співали протягом всіх зимових святкувань, щедрівки виконували тільки один раз на рік — на Щедрий вечір 13 січня (за н. ст.). Весільні сюжети простежуються в щедрівках «А в нашого пана береза стояла», «Ой у ліску, ліску», «На святій землі під вербою», «Та й прилетіли й два соколоньки», «Летів, летів соколонько», «Ой на горі, горі, берьоза стояла» [4]; [5]; [12]; [21]; [22].

У щедрівці «А в нашого пана береза стояла» [5, с. 59-60] береза є символом дівчини, що «тонка» й «висока», а пташки — вісники швидкого одруження

«кору обдерли» (знаково-символічний перехід до жіноцтва). Постає образ коваля — символ нареченого [15, с. 103], який кує віночок, і в ньому «вінчатися», сенс цього тексту може бути в збереженні дівочих чеснот до весілля, а також простежується мотив парування, шлюбного вибору. Щедрівка «Ой у ліску, ліску» [5, с. 40]; [4, с. 46] розповідає, що дівчина Мар'їчка «віночки плете», тут процес звивання, переплетіння має еротичне навантаження як архаїчний символ перевивання, переплетіння чоловічого та жіночого первнів [6, с. 87]. Символ нареченого в образі «сокола» вгадуємо в щедрівках «Та й прилетіли й два соколоники», «Летів, летів соколонику» [22, с. 34]; [21, с. 30]. Сокол прилітає обрати собі дівчину, а дівчині свитку «краяли» та й «укоротили», що в народній традиції має символічне значення любові й шлюбу [15, с. 102].

Характерною ознакою щедрівок є рефрен «щедрий вечір», зокрема на Харківщині найбільш поширені щедрівки з приспівом «Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на весь вечір (на здоров'я)» [4, с. 44]. В цьому приспіві яскраво простежується віра наших предків у силу слова, в можливість впливати на майбутнє, що має особливе значення на рубежі нового часопросторового відтинку.

Якщо колядки і щедрівки є прикладами вербальної магії, то обряди «водіння кози» та «водіння Меланки» є прикладами ритуальної невербальної магії, спрямованою на закликання добробуту і щастя.

За слобожанською традицією на різдвяні свята «водили козу»: на хлопця (чоловіка) одягали вивернутий кожух і висушені роги або робили різки з паперу; водили «козу» й співали: «де коза ходє, там жито роде...» [12, с. 57]; [22, с. 10]. В архаїчних віруваннях цап постає як символ врожаю, тому вивернутий кожух символізує добробут, багатство, плодючість. Коза як символ родючості мала вплив на статево-шлюбні відносини людей [9, с. 57]. Під час обрядодії хлопець в образі «кози» падає й катається по землі, що сприяє плодючості родини та худоби. Потім часто виконується побажальна колядка господарям. Тут можна провести паралелі з традицією «ряджених» на весіллі (наприклад, з весільного обряду «поїти коня»), де поєднуються аграрний культ і шлюбна магія.

Варіанти тексту обряду свідчать, що «козу» водили дівчата: вони ставали в коло, бралися за руки й співали «Ой, Дунаю, Дунаю!» [3, с. 17-18]. Коло є давнім символом жінки — богині, яка вважалася покровителькою та втіленням живої природи. З богинею був нерозривно пов'язаний дощ як вісник багатого врожаю [1, с. 14; с. 19]. Тому вода вважається втіленням жіночого начала. В колядці дівчата звертаються до ріки, сподіваючись на швидке одруження, бо стихія води символізує життєдайність, вітальні сили, фертильну активність [6, с. 83]. Це дає підстави погодитись з попередніми дослідниками, що «коза» є атрибутом богині Коляди [1], а сама обрядодія «водіння» є реліктом міфологічного світобачення, втіленим у поєднанні любовно-еротичних, шлюбних та аграрних мотивів.

Свято «Меланки» (св. Меланії) за слобожанською традицією завершує рік і має еротичне забарвлення, що насамперед пов'язано із рубезем у житті селянина — народженням нового року через поєднання чоловічого і жіночого

начал. На «Меланки» відбуваються любовно-шлюбні ворожіння, а також дуже поширена традиція сватання [7, с. 120]. Можна припустити, що прототипом «Меланки» є прадавнє жіноче божество — Макош, культ якої пов'язаний із водою [9, с. 232-233]. Дівчата «меланкують», сподіваючись за допомогою магічних дій наблизити своє одруження. Одним з таких магічних обрядів є «водіння Меланки», що відбувалося у такий спосіб: хлопця перевдягали у жіноче вбрання («Меланка»), на голові йому мостили замість волосся солому, а дівчину перевдягали в юнака («Василь») й ходили меланкувати під вікнами (дівочі ватаги) [10, с. 47]; [12, с. 71]; [17, с. 46]; [23, с. 58]. Таке гумористичне перевдягання є рудиментом прадавнього весілля слов'ян, спрямованим на підвищення здатності наречених народжувати нове життя [9, с. 218].

За архаїчними уявленнями взимку домінувало жіноче божество, а навесні поступалося владою богу-чоловіку й наступна частина року проходить під його заступництвом [16, с. 246]. Тексти слобожанських «меланок» мають подібний сюжет, в якому Меланка поступається і поєднується з Васильком (св. Василя) — наступний день, перший день нового року. Сюжет побудований на сплетінні архаїчних землеробських та любовно-шлюбних мотивів: «Меланочка у діброві зросла», «Меланка ходила, Василька просила», «Меланка ходила васильки носила», «Меланія рум'янія». В піснях Меланка часто постає невдахою, поганою господинею, її місце у старому часопросторовому відтинку [4, с. 53]. Тобто, від зими природа переходить до весни. В пісні «Меланка ходила васильки носила» [12, с. 72] зображено образ квітки «василька», що є символом нареченого і шлюбного вибору. Невід'ємним атрибутом слобожанських святкувань на Меланки були книші, пироги та вареники [5, с. 57]. Подібні страви готувалися на весілля. Опівночі дівчата переставали меланкувати й розпочиналися традиційні новорічні ворожіння на долю, деякі з них повторюються як на Катерини та Андрія.

З приходом Василів починалися нові обрядодія, найцікавішими з них є новорічні «посівання» домівок збіжжям, що символізує засів ярвини. За слобожанською традицією рано вранці в перший день нового року посівали тільки хлопці й співали: «Ходила Ілля та на Василя», «На Василя заросився» та «А у полі, полі сам плужок оре» [4, с. 55]; [12, с. 81]; [22, с. 73-74]. Обрядове новорічне «посипання» у знаково-символічному сенсі асоціюється з небесним дощем — атрибутом життєдайного жіночого начала. Обряд «посипання» зустрічаємо на весіллі, який має за мету наділити молоде подружжя здоров'ям, відновити репродукуючу силу, уможливити запліднення молоді.

В текстах посівальник пісень є цікавий момент, пов'язаний із появою образу плуга та чоловіка-плугаря, що знаменує домінування чоловічого начала і разом з тим є символом сполуки двох начал. Орання плугом (стимуляція продуктивної сили) і засівання (сім'я як атрибут чоловіка) ниви — землі (жіночого начала) в архаїчному світогляді символізує шлюб неба і землі, за образом яких відбувається шлюб людей [6, с. 92]. Подібні образи зустрічаємо у весільних обрядах й піснях.

Посівальникам дарували «півників» — коржики з кольоровим розписом [21, с. 10]. На слобожанському весіллі гостям дарували такі коржики з пшеничного борошна у вигляді «півників», «коників», «ягняти» та ін.

Завершальними святами слобожанської різдвяно-новорічної традиції є Святвечір та Водохреща. Закінчуються святки, проганяють кутю: «Геть, кутя, з покутя, а узвар на базар!» [22, с. 35].

Отже, різдвяно-новорічні свята українців є кульмінацією святкового народного календаря і складають певний комплекс звичаїв, ритуалів, обрядів, вірувань та уявлень, які, насамперед, пов'язані з аграрно-землеробськими, любовно-шлюбними, сімейними мотивами. На рубежі старого і нового року в традиційних культурах активізується мотив прагнення людини «закодувати» щасливу долю, врожай, родючість худоби на наступний рік, шляхом різноманітних замовлянь та ритуальних магічних дій.

Підсумовуючи все вище викладене, можна зробити такі **висновки**:

1. В слобожанській святковій традиції зимового періоду переважають аграрний і любовно-шлюбний мотиви, які зближаються на рубежі старого і нового року заради поновлення роду в новому часопросторовому відтинку. Закликання щасливої долі, плідючості, врожаю відбуваються шляхом вербальної та невербальної магії.

2. Святочні пісні: колядки, щедрівки, меланки у своїх текстах відображають еротичні настрої молоді, пронизані мотивами парування, одруження. Магія слова в колядках і щедрівках набуває найвищої сили, здатної впливати на подружнє життя тих до кого вони адресовані (хлопцю або дівчині).

3. Передріздвяні та різдвяно-новорічні святкові обрядодії мають яскраво виражену еротичну символізацію в атрибутах, які визначаються приналежністю до чоловічого та жіночого начал.

4. Любовно-шлюбний мотив зимових святкування є відгомінням сакральної сексуалізованості моделі світу. У знаково-символічних формах його корені перетинаються з весільною обрядовістю, що є свідченням дохристиянського походження. Значення ритуального хліба в зимових святкуваннях наближається до його ролі на весіллі.

5. Система традиційних зимових святкування на Слобожанщині поступово втратила цілісність і роздробилася на елементи, але в пам'яті народу залишилися найбільш стійкі з них: колядування, щедрювання, рядження, посипання, обрядова їжа. Вони є закодованими символами цінностей моральної і духовної культури народу, спрямованими на його постійне відновлення у наступних поколіннях.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Одними з найцікавіших є зимові свята українського народу. Завдяки своїй неповторності, різнобарвності вони не втратили актуальності в сучасному соціокультурному середовищі. Поліфункціональний характер традиційних зимових святкування дає можливість зосередити увагу на різних аспектах означеної проблематики. Завданням сучасних дослідників може стати розкриття самотутніх рис традиції

зимових святкувань в різних регіонах України. Слобожанщина є одним з малодосліджених у фольклорно-етнографічному відношенні регіонів, тому на її теренах розкривається велике поле науково-дослідної діяльності.

Література:

1. Голан А. Миф и символ. — 2-е изд. - М.: РУССЛИТ, 1994. — 375 с.
2. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. — Луцьк: Вежа, 1997. — 296 с.
3. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии / Очерки по этнографии края. Под ред. В.В. Иванова. — Х., Т. 1., 1898. — 1012 с.
4. Зимові свята - в Новий рік ворота / Упор. В. Демиденко, В. Осадча, Н. Плотник та ін. — Х.: Регіон-інформ, 2003. — 180 с.
5. Иванов П.В. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии. — Х.: Типография «Печатное дело», 1907. — 216 с.
6. Кісь Р. Ерос і водна стихія. //Сучасність, 1994. - № 1. — С. 83-98.
7. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. — Кн. I, Т. II. — К.: «Обереги», 1994. — 392 с.
8. Курочкін О.В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. — К.: Наукова думка, 1978. — 190 с.
9. Курочкін О.В. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка». — Опішне, 1995. — 392 с.
10. Лепша І. Новорічні свята // Наука і суспільство, 1990. - № 12. — С. 42-50.
11. Мицик В. Красне свято Калити // Народна творчість та етнографія, 1992. -№ 2. — С. 37-43.
12. Муравський шлях-97 : Матеріали комплексної фолькл.-етнограф. Експедиції / Упор. Красилов М., Олійник Н., Осадча В., Семенова М. — Харків:ХДАК, 1998. — 359 с.
13. Муравський шлях — 2000: Матеріали фольклорно-етнограф. Експедиції / Упор. Г.В. Лук'янець, М.П. Маслов, О.В. Коваль. — Х.: Регіон-інформ, 2000. — 152 с.
14. Муравським шляхом. Етнографічний опис та фольклорні матеріали селища Лиман Зміївського району Харківської області. — Х.: ХОЦНТ, ч. 1, 1996. — 62 с.
15. Потебня А.А. Символ и миф в народной культуре. — М.: Лабиринт, 2000. — 480 с.
16. Семенова М.О. Відбиток міфологічних уявлень у мові українців та традиційній обрядовості // Наукове видання «Мова і культура». — Вип.. 1, Т. III. — К.: Видавничий дім Д. Будаго, 2000. — С. 245-249.
17. Скуратівський В.Т. Святвечір. (У 2-х кн.). — К.: Вироб.-комерц. фірма «Перлина», 1994. — К. I. — 288 с.
18. Скуратівський В.Т. Святвечір. (У 2-х кн.). — К.: Вироб.-комерц. Фірма «Перлина», 1994. — Кн. II. — 192 с.
19. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечера — К.: СІНТО, 1994.
20. Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов: Избр. тр. — М.: «Вост. литература», 1996. — 296 с.
21. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / Упор. М.О. Семенова. — Х.: Регіон — інформ, 2001. — 160 с.
22. Фольклорні осередки Харківщини /Упор. К. Дорохова, В. Осадча, Н. Плотнік. — Х.: Регіон-інформ, 2002. — 380 с.
23. Чубинський П. Мудрість віків. Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського. — К.: Мистецтво, кн.2., 1995. — 223 с.

Надійшла до редакції 29.11.2007